

PÁSKÁNDI GÉZA ELBESZÉLÉSEI

Talán inkább Páskándi verseskönyveiről kellene írnom; költőnek ismerem meg, annak tartom ma is, jelentősnek a romániai magyar irodalomban — a magyar irodalomban. Már 1956-ban készült a verseskönete, de az csak jóval később került kiadásra. *Holdbumeráng* című verseskönyvével (amely harmadik kötete volt) egyéniesült ez a költészet, és tette láthatóvá azt az újságot, amit Páskándi és nemzedéke jelent az erdélyi magyar irodalomban: nagy itellektusú líra. Vagy talán a drámájáról lehetne szólni — mert azt is írt — (a *Király köve* a címe), elnyerte vele az *Utunk* 1968-as drámai díját, művét a kolozsvári színház tartja műsorán. De ebből csak részleteket ismerek, ezekből az derül ki, hogy a *Pigmalion*—Galathea történet egészen korszerinti földolgozása lehet.

S hogy mégis a novelláiról szólok itt, annak oka nem csupán praktikus-sági ok, hogy ti, a novellás kötete jutott el hozzám, hanem az, hogy ennek a föltűnően széles érdeklődésű írónak minden műfajban van figyelemre méltó munkája, de a prózája, amely szinte a versekkel együtt született, költészetével egyenrangúvá lépett elő. Páskándi jó és egyéni prózaíró is.

Mélyen gondolati prózát művel, csak nagyon kevés története van, amelyben az érzelmi hatásokra épít. De nem is történetet mond el, inkább csak jelzi azt, a közlés nagyobb része az író meditációiból, elemzéseiből, értelmezéseiből áll. Nagyon gyakran találkozhatunk azzal a sajátos módszerével, hogy külön kiemelelssel összefoglalja egy-egy mozzanat gondolati tanulságát. Tévedés lenne azt hinni, hogy száraz kommentárokról van szó, ezek nem kilógó tanulságok, vagy tanító figyelmeztetések, hanem a legmélyebben a történetből fakadó írói-emberi asszociációk, amelyeknek végiggondolására kényszerít bennünket az író. Lélekrajz van itt, szokatlanul sok és szokatlanul mély. Nem könnyű olvas-

mány, megdolgoztatja olvasóját, aki izére, értelmére akar rákapni. De hiszen Páskándi semelyik írása sem ígér könnyű birtokbavételt, és éppen ez sarkallja a figyelmesen olvasót írásainak megismerésére.

A kisváros és a kispolgár tűnik elő legtöbbit ezekben az írásokban; a semmi kis szürke ember, akit jelentéktelensége lenyom, de ennek tudatára ébredése mégiscsak emberré tesz. Ha példáit kellene keresni, Franz Kafka és Kosztolányi nevét lehetne említeni, bár sohasem annyira abszurd mint az előbbi. Alig van nyoma annak az írói, irodalmi hagyománynak, amelyben Páskándi felnőtt, amelyet első kézből kapott; talán csak a *Jézuska-játék* betlehemes gyermek- emléke sejteti, hogy a körülvevő példák nem múltak el nyomtalanul. De a novellás kötét gerincét azok az írások adják, amelyekből Páskándi hangja szól megkülönböztetőn: a *Meszelnék*, ahol az én és a külvilág nem talál közös nyelvet; a *Senki sem fognak eltemetni* című írása, amelyben a félelmetes erővel földézelt kispolgári lét tárul elénk; az *Egy jobbtorjú gyerek*, amely az elődszi-zseni álarcában élő, tengődő és elpusztuló nihilista tragédiája; a *Lajos Fábián megöletése*, ami egy detektívhistória, de a műfaj csak keret, játéklehetőség az önelemzés remeklésehez. Nem nehéz meglelni a lírikust a *Vércukor*-ban, a drámaírórt a párbeszédés írásokban vagy az *Egy jobbtorjú gyerekek*ben, ahol a *Pigmalion* és *Galathea* történetének fölelegetése bizonyára a dráma megfogalmazásának pillanata volt.

Páskándi Géza sokkal jobb és jelentősebb író, mint azt hazai irodalmi köztudatunk tudja. De hiszen honnan is tudhatná, ha ez a könyve is csak háromezer példányban jelent meg Bukarestben, és csak nagy véletlenséggel juthat hozzá az itthoni olvasó. (*Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest 1968.*)

ILIA MĪHÁLY

ARANYTOLL

Életrajzot olvasok. Nem száraz tudományos adathalmazt. Olyan re-gényeset.

A hős 15 éves, amikor elcsábítja a szolgálólány, megfertözi „francsal”,

majd büntudatosan beugrik a kútba. A víz bűdös lesz, és ki kell merni.

Szerencsére az áldozat még a végzetes fejes előtt elviszi a fiút a körzeti bábához, aki már 50 éves, de ha akar-

ja, 30-nak látszik. A tudós nő mindent elkövet. Tevékenységének eredményességéről a gyakorlatban alaposan és személyesen győződik meg, és a jól végzett munka örömeivel gyűjtja magára a házáat.

Szerencsére a fiú már messze jár. A harmadik nővel elvi okokból nem hajlandó, így ez életben marad.

Nagybátyja feleségével is csak a száját haraptatja véresre, a szolgálójának viszont sikerül egy gyermeket fogadni, amitől sürgősen férjhez megy. Ezen a fiú elbáncózik, és senkivel sem hajlandó, majd megsértődik és mégis hajlandó az új cselédlánnyal, aki eddig hiába kapacitálta és aki véletlenül nem más, mint a megperzselt bába unokahúga. Innen is megsértődve rohan tovább. A lány pedig mással nem akar, életfogytiglan vár reá. Jutulma nem marad el. A fiú visszatér. Egyszer három napra, egyszer egy éjszakára.

Kutyaharapást szörével. És ször mindenütt akad. A hős új szalásán a teenager házikisasszony korát meghaladó szintű szocio-demográfiai érvekkel támogatott szexuál-etikai előadást tart anyjának arról, hogy miért lesz ő az új lakó szeretője. A mama szelíden ellenzi. Később kiderül — féltékenységből.

A harapás még egy ideig sajog. A lányt még előtte agyoncsapja a leomló tűzfal, a mama bánatában férjhez megy, egy felkínálkozó harmadik lehetőségét megint elvi okokból vártnak majd hősünk orrára. Kénytelen beérni a negyedikkel, akit a siron túl is gondos, lefalezott lány testár maga helyett.

Aztán „andere Städen — andere Mädchen” (oder Frauen). A dúsgazdag gyönyörű, művelt, tehetséges stb. báronő első blikkre tőle akar gyereket, férje helyett, aki csak orozslánokra (Felis leo) lövöldözik.

Az akció már-már kitapintható eredményeket könyvelhet el magának, amikor a hölgy a krimikben szokásos fordulattal eltűnik és szerelmesének lelki világát siralomházba sodorja.

De hát „ki ő, mi ő, és merre van hazája?” (Könnyítésű elárulhatjuk, hogy nem Casanova.) Ezek után a válasz egyértelmű: Munkácsy Mihály. A helyes megfejtők jutalomból elolvashatják több mint ezeroldalas életének dióhéjban ismertett első részét: *A nap szerelmés-t, és méltó folytatását. Az Aranyecset-et.*

Az olvasó, aki Dallos Sándor vagy Munkácsy Mihály nevétől elképzeltatva megveszi, vagy legalább kézbe veszi ezt a könyvet, rendszerint nem

sokat tud a festő életéről. (Legfeljebb Harsányi Zsolt *Ecce Homo*-ját olvasta.) Most akar sokat megtudni. Teljesül.

22 nő rúgott, legalább egy oldal erejéig labdába, a nagy festő életpályáján a 2X500 oldalas küzdelemben. Bundáról szó sincs. Mindenki mindent bedob, hogy felülkerelkedjen, azaz alulmaradjon. Erre csak nyolcan bizonyulnak méltatlannak. A többiek (hála a mester ragyogó erőnlétének) nem kényserültek üres kézzel elhagyni a játékteret.

Hogy mind a 22-en (fittyet hányva a fogamzástátlás kezdetleges szintjén igen valószerű következményeknek) egyet akartak — rendben van; de nem lett volna baj, ha valahonnan előkerül még egy, aki nem akar. Mondjuk, mert frigid. Vagy — uram bocsá' mást akar. Esetleg fél, vagy rövidlátó, és nem látja meg hősünkben a „Férfi”-t. Aki viszont akarná. Mondjuk, mindez még asztalosinas korában történik, hogy meglegyen a kontraszt. Először inas, aztán Mester. Először még nem mindenki látja meg, aztán mindenki meglátja. (Már akinek megmutatják.) Ebben volna a fejlődés. Volna. De nincs. Mert itt nincs kivétel. Itt minden nő meglátja. Egy pillanat alatt. De ez még nem baj.

Mindez még össze kell egyeztetni a kispolgári morállal. Ez már rázós, de nem megoldhatatlan. Először is ez a hős nem csábít. Mindig a nők kezdi. Pedig még rájuk is szolt. Allj vagy...! Vagy nem áll jót magáért. De azért helytáll.

A szakítás még nehezebb. De ahogy csodáltuk a hősnők hirtelen adakozó szenvedélyét, még inkább csodálatra kényszerít az a nagylelkűség, amellyel elbocsátják, átengedik, megosztják, kölcsönadják vágyaik egyetlen és örökös tárgyát. Itt nincsenek hangos botrányok. Mindenki önként távozik, lábujjhegyen. Nem követelnek gyerektartást, csak megtisztelve érzik magukat, és ha szükséges, férjhez mennek. Senki nem fenyegetőzik öngyilkossággal, inkább megteszi, olykor tapintatosan balesetnek álcázva, hogy megmaradjon problémamentesen egysikúan a pozitív hős.

„Egy kis romantika” „Meglátni és megszeretni egy pillanat műve...” Az ifjú a Nemzeti Múzeum lépcsőjén épp a véletlenül arra sétáló Arany Jánost köszönti, amikor megpillantja őt a végzet bárónője, aki majdan elsikkasztja vetélytársnőjének levelét, célba lő, fest, elbújik 15 évre, mert a férje leprás volt és tulajdonképpen nem is más, mint saját barátja, és önmagát csak a világ megtévesztésére találta ki. Mi-

re mindez kiderül, szerencsésen meghal, lehet a sírjánál virrasztani, de megjelenik az unokahúg, aki a megszólalásig hasonlít rá, minden tekintetben (ezt gyorsan kipróbálták), de mert egy válóper idegesíténé a művészt, a nő belátóan fejest ugrik, a változatosság kedvéért az utca kövére. „Egy kis romantika.” Olyan eredeti, hogy már Munkácsy korában is enyhén naftalinszagúnak találták volna. Ma ezt bőven adagolt erotikus parfümillaikkal igyekeznek a szerző el-tüntetni. „Egy kis romantika” a rea-

lista festőről, akinek sikereit összehasonlítások hiányában összetévesztik a jelentőségével. De erről az utóbbiról nem érdemes vitatkozni, mert a könyv nem erről szól.

Amiről szól, talán arról sem érdemes vitatkozni (így is túl sok propagandát csináltunk a könyvnek), hiszen nem „új mű” születését ünnepeltük, csak egy harmadik kiadást. De talán az sem mindegy, hogy milyen 1000 oldalt adnak az olvasónak már harmadszor 100 ezer példányban.

RIGÓ BÉLA

KÖNYVESPOLC

GULYÁS JÁNOS: SÉTA AZ IDŐBEN

Érzékeny, finom tollú író mutatkozik be az olvasónak, az *Új Termés*-sorozat jóvoltából e könyv lapjain. Bemutakozásának kulcsszavai: emlékezés, átélés, át-érzés, nosztalgia...

E kulcsszavak Gulyás János első novelláskötetében az írói magatartás, szemléletmód jellemzői; rövid kibontásuk is meggyőzhet arról, hogy az író nem az intellektuális-lélekelemző próza ösvényein indul — valóságanyagát az expresszív líraiság köntösében tárja elének, sajátos hangulati értékkel bíró képek, színek többnyire mozaikszerű felvillantásával próbálja az *egészet* megkomponálni. Novelláinak központi alakjai — kevés kivétellel — nem cselekvéshordozók a szó jelen idejű értékében; inkább egy lezárt életszakasz végéről pillantanak vissza, legtöbbször egészen a gyermekkor horizontjáig — a megértés és saját maguk megértésének igényével.

Gulyás novelláinak uralkodó témavilága: a gyermekkor. Sajátos világ ez, vissza-visszatérő egyedi vonásokkal: a Fő utcával, a zavarosan úszó éggel, a széles utakkal, a szegénysorsú szülők iránti könnyes-hálás emlékezéssel, s a tüzesen süto meg a fényéből vesztő napkorong hangulati ellentétével, amelyben a kamaszlelek első, férfias konfliktusai remegnek és elhalnak — mindig kísértve, még azután is, tovább is... Ahol ez a világ zárt, egész, ahol csak önmaga titkait kutatja — Gulyás ott tud igazán művészként hiteleset alkotni. A *Délutánok* kamaszhőse a direkt írói átélés, beleélés miatt tud olykor szélsőséges érzelmei igazáról meggyőzni: az egyenes vonalú szerkesztés itt a zártságot a továbbívelő pálya hiteles ígéretével oldja. S szélesebb közegben, de lényegében

szintén a konfliktusgyógyulás végpontjai között mozog a *Fák előtt fehérek lesznek* c. novella is. Igaz, míg a *Délutánok* hőse megéli a saját konfliktusát, itt inkább megérzésről van szó; a novella gyerekkfigurája külső szemlélője a konfliktusnak, amelynek oldódása azután boldog, felhőtlen nevetésre fakasztja a felhőkkel terhes korban.

Ezekben a novellákban az idő ön maga közegében pereg — és nem visszafelé, el-elkalandozva. Persze, az idősi-kok különböző ábrázolása, múlt és jelen a tudattól és a tudatalattitól megbott őröngös játéka régóta polgárjogot nyert a modern irodalomban. Művészi-leg elfogadhatóvá azonban csak akkor nemesül ez a játék, ha funkciójában valahol érintkezési pontokat talál, ha van valamiért: a környezet mélyebb megértéséért, a valóságért, a teljesebb emberért. És amit Gulyás egynémely novellájában hiányolunk (*Séta az időben*, *Mária*, *aranyház*, *Emlék*), az éppen múlt és jelen érintkezési pontjainak továbbívelő lendülete. Ezekben a novellákban a nosztalgia egyfelől mint állapot nyer megjelenítési formát, ezen belül is a csalódás lélekrajzát adja, amelyre feltétlenül csalódás vár akkor is, ha a múltba néz — vagyis önmaga állapotrajzához fut vissza, arra nyer igazolást. A *Mária*, *aranyház* hősének jelen idejű helyzete: elrontott házasság, tétova szerelem, kocsmák, céltalan kóborlások a sötét utcákon, néma tündődés a megunt otthonban — visszafelé, a gyermekkorba, s ez a gyermekkor ilyenkor riasztó lesz, valahogy nem tud átsütni rajta a nyomorúságot is elviselni tudó hit és akarat melege; ingerült és szomorú ébredések, megannyi apró tragédia: múlt és jelen egyhangú zakatolása ez az em-